

Early Journal Content on JSTOR, Free to Anyone in the World

This article is one of nearly 500,000 scholarly works digitized and made freely available to everyone in the world by JSTOR.

Known as the Early Journal Content, this set of works include research articles, news, letters, and other writings published in more than 200 of the oldest leading academic journals. The works date from the mid-seventeenth to the early twentieth centuries.

We encourage people to read and share the Early Journal Content openly and to tell others that this resource exists. People may post this content online or redistribute in any way for non-commercial purposes.

Read more about Early Journal Content at <http://about.jstor.org/participate-jstor/individuals/early-journal-content>.

JSTOR is a digital library of academic journals, books, and primary source objects. JSTOR helps people discover, use, and build upon a wide range of content through a powerful research and teaching platform, and preserves this content for future generations. JSTOR is part of ITHAKA, a not-for-profit organization that also includes Ithaka S+R and Portico. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

NOTES ON HEBREW MSS. IN THE UNIVERSITY
LIBRARY AT CAMBRIDGE.

II.

MS. Add. 434, small quarto, vellum and paper, 230 pages, Spanish Rabbinic characters, in different hands. After pp. 65 and 73 one or two pages are wanting. From p. 174*b* onwards some headings of the paragraphs are written in red ink. The MS. contains (A) the Commentary to the Prayers and Benedictions by R. Judah ben Jakar, pp. 1-219; (B) The Commentary to the Haggadah for Pass-over Evening by the same author, pp. 220-229.

This *unique* MS., only quoted by a few authors,¹ begins with the words פירוש תפילות כל השנה וקצת ברכות חברו ההכם ר' יהודה בר יקר נ"ע. Then follows the Preface by the author, which is unfortunately illegible in some places. The following lines will suffice to give an idea of his style:—

מפני חטאינו גלינו מארצנו ונחרב מזבח המכפר בעדינו ..... ויהי כראות אנשי כנה"ג כי מקור הסליחה נחרבת.....ויבאו כלם כמלקטי שבלים ללקוט זה מפה וזה מפה ויחברו את אהל התפלה בקרשיו וקרוסיו ועמודיו ואדניו.....ויהי כראותי מקור העבודה הנשארת לא (לנו) כתום ולא נודע מקומו.....ויהי אחרי כן התחזקתי ואשים נפשי בכפי והתפללתי אל אלהי ישראל לתת לי לב יודע ומבין בטוב מקור המים הנסתם ולמצוא מקומו ומעלת האהל ועל מה אדניו הטבעו ועל מה

¹ Those are: (a) ארחות חיים, 11*d*, 41*a*, 64*c*, which correspond with our MS. 10*b*, 14*a* and 63*a*. The passage quoted by Graetz (*Monatsschrift*, 1869, p. 151, note 3), is to be found in our MS. 151*a*; (b) Paragraph 184, in the comp. Zunz, *Die Synagogale Poesie des Mittelalters*, p. 150), occurs in our MS. on the pp. 18 and 19; (c) The שו"ת הרשב"ש, pp. 11*b* and 15*a*, where this Commentary is quoted as מעין ננים, corresponds with our MS. 206*a* and 154*a*. For quotations by Nachmanides and other Cabalists, see below, notes 4 and 6.

עמודיו עמדו י ויתן ה' בפי רוח נכון להבין בדבריהם אחת מני אלף וידבר אלי ואני כותב בספר ובדיו ואצפה כי בתפלות לפעמים חברו דברי הנבואה כאשר נמצאת כמו יוצר אור ובורא חשך ולפעמים משתים נבואות כמו עושה שלום ובורא את הכל ולפעמים משלש נבואות כמו ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ ובתוך צחות לשונם כללו דברי הדרשות והאגדות המפוררות בתלמוד ובספרים החזונים והצופה אחרי אשר יראה (2b) יגיד ואלה הדברים אשר העתיקו ידי

On account of our sins we were exiled from our land, and the altar that atoned for us was destroyed. . . . And it came to pass, when the men of the Great Synagogue saw that the fountain of forgiveness was dried up, then they began all to gather gleanings (passages), and erected the tent of prayer with all its pillars. . . . But when I saw the source of the Service left to us stopped up and its place not known, I tried to find it, and I prayed to the God of Israel to give me an understanding heart that might perceive the worth of the fountain that was stopped up, so that I might realise the importance of the Tent and upon what its foundations are fixed, and on what its pillars were based. And God gave me the proper spirit, so that I could at least understand a thousandth part of these things, and I saw that the prayers were compiled of the words of the prophets, sometimes copying the whole verse, at other times combining various parts of different verses. . . . And in the elegance of their language they have also made use of the words of the Homilies and Aggadoth which are scattered over the Talmud and in the external books (mystical works and Midrashic literature?) . . . And these are the things which my hands have copied.

We have here the programme of the author, who thinks that the prayers, though introduced by the Men of the Great Synagogue, are nevertheless based not only on the Scriptures, but influenced also by the Aggadoth and the Midrashim. And these, especially the Midrash Tehillim, the Tanchuma, the Pesikta Rabbathi (under *תורה מתן תורה*), and the chapters of R. Eliezer, are the authorities to which he appeals often in his explanations of the prayers. Of later Rabbinical authorities he mentions the Geonim, R. Amram, the Aruch, R. Judah b. Barzilai's *ספר העתים*, Rashi, his grandson R. Jacob, and lastly Maimonides, whom he quotes very often under the name of R. Moses. Of more importance are his quotations from

the ספר היכלות, and the ספר יצירה, which greatly contribute to giving his work that mystical or theological character which Zunz ascribed to it.¹ But it must be said that the use he makes of the mystical work which has just been mentioned is mostly confined to such passages as lend themselves to mystical explanations by their angelological contents: the חתברך לנצח and the קדושה in the week-day liturgy or the אל ארון in the Sabbath prayer, and so forth. Occasionally he sees also in the prayers references and hints to the *Sephiroth*. But in general his interpretation is sober and sound, founded on both Talmudim and the Midrashim, as may be seen from the following quotation:—ויש שאומר מיושב מכניסי רחמים הכניסו—רחמינו.....ודעות חלושות הן שהרי לא מצאנו בכל המקרא בצרות ישראל שהנביאים בקשו רחמים למלאכים ולמתים לבקש רחמים עליהם רק שהיו הולכים לחסידים שברור להתפלל עליהם.....ובוראי התפלה קרויה עבודה.....וכתוב זוכה לאלהים יחרם בלתי לה' לברו ואין ספק שאסור לזבוח לשום מלאך כדי שיבקש הוא רחמים עליו. ולכך יש לפרש כי כשאמר מכניסי רחמים וכו' כנגד חסידיו הדור אנו אומ' שירבו תחנונים ותפילות לפני המקום להגן על דורם (64a, cp. 124a).

There are some writers who defend the prayer: "Ye who forward the prayers, bring also our prayers before God, etc." . . . but all their apologies are weak (if by these forwarders of prayers are meant the angels). . . . For we do not find in the Bible that the prophets, even in the time of oppression of Israel, ever invoked the angels or the dead to offer supplications for them. But they used to ask the pious men of their generation to pray for them. . . . Surely prayer is called worship . . . and it is also written: "He who sacrificeth unto gods, save unto the Lord only, he shall be utterly destroyed" (Exod. xxxiii. 19). (The word *Elohim* in this verse is explained by some Jewish commentators to mean angels.) Therefore we must explain that by this prayer are meant the righteous that are still alive, by whose prayers and supplications for the mercy of God they protect their generation.

The explanation of גולל אור מפני חשך is also interesting:—לא שיטלנה ממש ויוליכנה למקום רחוק אלא שמבריל בין יום ובין לילה

¹ *Die Ritus*, p. 23.

וזאת היא הארץ שמברלת בין זה לזה בשהיום בינינו והלילה למטה מן הארץ (68b). הארץ וכשהלילה בינינו היום למטה מן הארץ¹

With reference to the Evening Service, in which it is said that God makes the light to pass away, it does not mean that he takes the sun and carries it to a distant place, but that God divides between day and night by the earth which separates them. When we have light, there is darkness under the earth, and when it is day there, we have night.

The fact that R. Judah was, as we shall see presently, the teacher of Nachmanides, and might thus have had a great share in the origin of the Cabbalah, makes it desirable to give one or two specimens of R. Judah's mystical interpretations:—

קדושה של שבת ובכללה קדושה של חול מקומות יש המשנים בענין תחילת הקדושה יש אומר נקדישך ונעריצך על שם והקדישו את שמי וקדוש ישראל יעריצו • והכי אמר במסכת סופרים אבל קדושה של עמידה כיון שצריך לומר נקדישך אין מן הדין לאמרו פחות מעשרה • המשלשים שלש קדושות בקדש דתו' בהיכלות משלשים קדושתך בקדושה משולשת בטהרה ובענוה כדבר שני' ק ק ק • ויש אומר נקדש את שמך בעולם על שם והקדישו את שמי בשם שמקדישין אותו בשמי מר' וכן כתו' בהיכלות שלשה פעמים בכל יום במרום מיום שנברא העולם ועד עכשו • ויש אומר כתר יתנו לך ה' אלהי' על שם וכתר שם טוב עולה גביהן ואומר בהיכלות מי כמלכנו בכל תופשי גיאיי (?) מלכות מי כיוצרנו מי כה' אלהינו מי כמוהו בקושרי כתרים • ובמקום אחר יש סנדקפון קושר כתרים לקונו וכן נמי כתוב בהיכלות משרתיך יכתירו כתרים לך וישירו לך שיר חדש..... המוני מעלה הם (עם read) המוני מטה קדושה לך ישלשו כדמייתי בגמרא והדר ויריעו כל בני אלהים מיד כשהתחילו שישראל למטה מלאכים אומר' למעלה • בסוד שכל הוא סוד של ידיעת הבור' כפי השנתם ועל שם דתו' השכל וידוע אותי ומקור הוא כמו וידוע • השכל הוא שם דבר והוא עליוני מן החכמה וזהו דתו' נתן השכל במרומים והיינו דאמ' בתפלה וחננו מאתך דעה ובינה חכמה והשכל זה הסדר עולה מלמטה למעלה • ויש שאין אומ' שם חכמה אלא דעה ובינה והשכל כי השכל בכל מקום במקום חכמה ושכל והשכל שהוא שם דבר שני דברים • ואל יתמה

¹ See Zunz, *Synagogale Poesie*, p. 150. Comp. *Hechaluz* VIII. 162, the fragment of the well-known *דרשת הרמ"ב*. See also *Kerem Chemed*, IX., 141-148.

המתמיה אם החכמה עליונית מן הבינה לפי שאין אדם יכול להבין אלא אם כן היה חכם תחילה והחכמה היא כגולם בלי צורה והכל בה אך שאינה נגלית עד אשר תמשכנה המקורות לבינה • שיח היינו שיחה סתומה והוא דבר גדול.....וכן כתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמ' על שם שהקדוש עליון הוא קדוש בחכמה וקדוש בבינה וקדוש ברעת¹ (35a-36a).

Again on pp. 85a-86a we read:—ובהשכל יצרם ברעה בבינה ובהשכל—כתוב שם (בספר יצירה) שבע כפולות בנד כפולות חקקן וחצבן צרפן וצר בהן כוכבים בעולם • ומפרש שם אלו הם כוכבים בעולם חמה נוגה כוכב לבנה שבתאי צדק מאדים וכך סדר המחבר הזה שסדרי הספירות כסדר תחלה אמור ואל ארון על כל המעשים.....רמזו כאן לשם עליון שהוא אל ארון על החכמה שהוא רוח אלהים חיים והוא תחילת כל המעשים².....גדלו וטובו מלא עולם על שם הבינה הבאה מן החכמה דרך אצילות והיא רוח מרוח והוא שאין אדם יכול להיות נבון אלא אם כן היה חכם מתחלה • חקק וחצב בה עשרים ושתים וסוד שלש מאות ושבע כפולות ושתים עשרה פשוטות ובכלל אלה גדלו וטובו של מעלה מן העולם ושל מטה כי על ידי כ"ב אותיות נעשה הכל ודעת מלמטה שהוא חסד (?) והוא מרוח ותבונה שהוא רוח מרוח סובבים הכל • וכתו' שם על מים ורות חצב וחקק בהם תהו ובהו רפש ומיט חקקם כמין ערוגה הציבם כמין חומה סככם כמין מעזיבה ולכך אמר סובבים אותו והוי כמו סוככים אותו בכ"ף • המתגאה על חיות הקודש ונהדר בכם המרכבה זהו אש ממים וכתו' שם חקק וחצב בה כסא הכבוד ואופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת • זכות ומישור לפני כסאו • רמזו כאן שני קצות זכות ומישור הם רוח מעלה ומטה כי הזוהר והטוהר הוא מלמעלה דכתוב ונהורא עמיה שריה ומישור הוא מלמטה על שם רגלי עמדה במישור • חסד ורחמים לפני כבודו • הוא מזרח ומערב והוא הדין צפון

¹ This is probably the passage to which R. Moses de Leon refers in his *History*, VII. 420. The last few words, ואחר לכל הבנין דהיינו ז' ספירות, seem to have been altered or rather expanded by De Leon himself. Such liberties were also taken by R. Shem Tob Ibn Gaon, who quotes from our author the words: ויקדש אותו לשון קידושין וזה טעם קדושה רבא בשבת למשביל ועונת ת"ח משבת ויקדש (see Graetz, *ibid.*). The passage in our MS. is simple enough: וקדשנו במצותיך.....ל לשון אירוסין וקידושין שקדשם במצות (75, Cp. Leghorn, 1831), p. 37b).

² See the *חכמה* z. 11, on the same prayer, which is almost verbally copied from our author, though his name is not mentioned.

ודרום שהם מות • ולפי שישראל הם מפוזרין בארבע רוחות העולם אמר וארשתוך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים וכן וחסדי מאתך לא תמוש וברחמים גדולים אקבץ • ולא הזכיר בשום מקום לא זכות ולא משור לפי שהם רוח מעלה ותחת ואין עומדין לא במעלה ולא בתחת אלו הן עשר ספירות שחיבר עד כאן כסדרן :

As to the date at which our author flourished, we have already mentioned that he quotes Maimonides, who is indeed the latest authority he knows. If on the other hand, the author of our commentary was, as already suggested by the late Zomber,¹ identical with the same Judah b. Jakar whom Nachmanides quotes as his teacher, his date must be confined to the last decades of the 12th and the first decades of the 13th century. This suggestion becomes a certainty by the following quotation from our MS.:—ומברכין ליל הפסח וכל הימים שאומר הלל לקרא את—ההלל ולגמור את ההלל בימים שגומרים ההלל.....מדברי רבותי צריך לברך בתחלת קרא את ההלל בליל פסח.....וכן משמע בירושלמי פ"ק דברכות דאמר כל הברכות כולן פותח בברוך והותם בברוך חוץ.....א"ר ירמיה הרי גאולה בלילי הפסח שמתחיל בברוך וכו'.....ומשני היא קבלתי מפי—(117) פסחים (14c) לקוטות (174b and 175a). Compare this passage with מורי ר' יהודה וצ"ל שקבל מרבו ר' יצחק בר אברהם הצרפתי וצ"ל שהלל בלילי פסחים טעון ברכה אשר קדשנו לגמור את ההלל והביא ראיה מן הירושלמי כמו שאני עתיד לכתוב כאן. The passage is quoted a little below in 14d, and is the same as given in our MS. The ר"י ב"ר אברהם in our MS. then would refer to רבותי, which our copyist may have omitted as unimportant.²

¹ See Steinschneider's Catalogue Bodl., col. 1949, and Addenda, p. CXVIII, and also *Hammazkir*, VII., 76. Cf. אור החיים, by H. Michaelis, No. 1125. Zomber, in the *Monatschrift*, 1860, p. 421 *seq.*, identified from quotations this R. Judah b. Jakar with the author of the Commentary to the prayers.

² See also אורחות חיים, § 80c. Compare also שבולי הלקט, 99a (ed. Buber), where we read:—והרי אביגדור כהן צדק נר"ו השיב לר' בנימין—אחי נר"ו אמרו עליו על רבינו יצחק בן אברהם כי היה מברך על ההלל בלילי פסחים שתי ברכות לקרוא קודם הסעודה ולגמור על כוס רביעי והביא

Much more difficult it is to determine the country in which our author lived. We must give here a few extracts as to his ritual. In pp. 3a-11b we read:— וזה סדר התפילות בתחילה מברך הברכות שתקל חכמים קודם ברוך שאמר ומברך ברכת התורה והערב ואומר משנת איזהו מקומן ור' ישמעאל ורבון העולמים ואח"כ אומר אתה הוא קודם שנברא העולם.....ברוך אתה ה' מקדש את שמך ברבים.....ואח"כ אומר ברוך שאמר והיה העולם..... ואומר בסוף ובשירי דוד עבדך נהללך שאותם המזמורים הנסדרים רומזים לעשרה המאמרות ואף כל המזמורים חשובים כדברי תורה.....ע"כ אומר בכל צרפ"ת ואלמנ"יא ואיי הים י וישאר מדינות רבות עשרה שירים משירי דוד שנים הראשונים מדברי הימים שהוא הודו לה' והאחרון ויברך דוד ושמונה אמצעיים אלו הן אחר הודו לה' • ואומר מזמור לתודה בלשון ערב ובשירה ארוכה יותר משאר מזמורים ואין אומרי' אותו בשבת ואומר בשבועות כי על כל קרבן תודה אומר' אותו • ואח"כ יהי כבוד ה' וגו' ואינו מזמור כי פסוקים מפוזרים הם • ואח"כ אשרי • ואח"כ הללי נפשי את ה' • ואח"כ כי טוב זמרה • ואח"כ הללו את ה' מן השמים • ואח"כ שירו לה' שיר חדש • ואח"כ הללו אל בקדשו ולבסוף ויברך דוד • ואומר ויושע..... אלו הן של חול • ובשבת אין אומרים מזמור לתודה ומוסיפין שבעה מזמורים לכבוד השבת אחר שאומר הודו לה' ואלו הן השמים מספרים • לדוד בשנותו • תפלה למשה • ויהי נועם • ושעומדים בבית ה' • והודו לה' כי טוב • ורננו צדיקים בה' הרי אלו שבעה ואח"כ אומר מזמור שיר ליום השבת לרמוז כי לכבוד שבת נוספים שבעה.....והמאמרות של ברוך שאמר הם עשרה.....וכך היא הגירסא הישרה כמו שכתב הרב רבינו משה שאמר ברוך מעביר אפילה ומביא אורה ברוך משלם שכר טוב ליריאו ברוך הוא שאין לפניו לא עולה ולא שכה.....ולא כתב הרב ברוך הוא וברוך שמו וכך הוא הפירוש.....ועל אלו עשרה הכתובים בתורה חברו הראשונים לומר עשרה מזמורים משירי דוד אחר ברוך שאמר כמו שסדרנו אותם.....עכשו (אחרי ויברך דוד) נשלמה עשרה מזמורים.....והברו לסיים בישתבח מלך גדול מהולל בתושבחות לפי שאומר קדיש אחריו.....ואח"כ פותח ביוצר אור.....ואחר יוצר וקרושה אנו

ראיה לדבריו מירושלמי פרק קמא דברכות דגרסינן התם כל הברכות.....
התיב ר' ירמיה הרי נאולה. See also *Or Zarua*, I, § 43.

¹ See Prof. Kaufmann in this REVIEW, vol. IV., pp. 22, 23, in the notes. I find in my note book a reference to MS. Harl., 5516, in the British Museum, where the same passage is to be found as given by Prof. Kaufmann in note 1.

אומר' אהבה רבה שתקנו חכמים שתי ברכות לפני ק"ש ומה שאנו אומ' אל מלך נאמן שמע ישראל..... ואח"כ אומר אמת ויציב החזן בקול רם..... ויחתום בנאוֹלָה ויסמך גאלה לתפלה..... ואחר שאמר בקשות וקדיש ואשרי ולמנצח שמסיים ואנחנו קמנו ונתעודר ואימתי יהיה זה כשיבא לציון נוֹאל ותקנו מזמור לאסף אחר ובא לציון..... ומי שאומר אותו בשחרית בין ערבית..... ולבסוף אומר עלינו לשבח מעומד..... ועוד יש לי לומר מזמור לאסף בלילה אינו אלא ליתן בערב מנהג הבקר וברוב הארצות אין אומר אותו בלילה כלל. ועוד באנו לפרש ברוך שאמר על סדר שאומר אותו ברוב המקומות שאומר ברוך הוא וברוך שמו ואין אומר ברוך מעביר אפילה. ואין אומר' ברוך הוא שאין לפניו לא עולה..... ואנו אומרים אותו (ב"ה וב"ש) לרמוז ה' אחד ושמו אחד..... וחושבין אותו לשמים שנתכון לשני ספירות

It is hardly necessary to say that these extracts display features characteristic of the Spanish as well as of the French ritual, and are therefore not decisive as to the country of our author. But matters become still more complicated by passages like the following. Thus, p. 94*a*, with regard to the Mussaph prayer on Sabbath:— תכנת שבת..... התחיל הר' משה תפלה זו למשה צוית על הר סיני זכור ושמור. ולא רציתי להאריך בו כי אין מנהגינו כן. וכך אנו אומ' תקנת שבת בכל ארץ צרפת וכותבין אותו בקו"ף על שם און ותקן ודרשינן שלמה תקן עירוב לשבת..... ובספרד כותבין אותו בכ"ף. This passage then would favour the view that he was a Frenchman, but on p. 107*b* (after the prayers for the conclusion of the Sabbath) we have another passage proving that he did not belong to that country:— מי כאלהינו מי כאדונינו מי כמלכנו מי— כמושיענו לפי שיום שבת היא ככלה שנשאת בשבת שאם יניחוה בני החופה מוצאי שבת יהיה לה עגמת נפש ולפיכך באין כלם ומשוררין לפניו מוצאי שבת ולכך אנו אומר' מי כאלהינו וג'. .... ומליצה ישרה היא לומ' מי כאלהינו ודאי אין כאלהינו ולכך נודה לאלהינו ואיך נודה לו נברכיהו תחלה ברוך אלהינו ואח"כ נאמר אתה הוא אלהינו..... ובצרפת אומר כך תחלה אין כאלהינו..... ומפרש שע"י כך אומר הסדר הזה לפי שנרמז בו אמן אין כאלהינו. מי כאלהינו. נודה לאלהינו. ואעפ"י שאין המליצה כזה לומר תחלה אין כאלהינו ואח"כ מי כאלהינו ואין לדבר כך. ובהיכלות אומר כך מי כאלהינו מי כיוצרינו מי כה' אלהינו

This order (as it was in the ritual of the author) is the right one ;

viz., *Who is like our God?* . . . . Certainly *There is none like our God* . . . . and therefore *We will give thanks unto our God*, namely, by saying: *Blessed be our God*, concluding with *Thou art our God* . . . . but in France they begin this hymn with, *There is none like our God*, etc." (see Rev. S. Singer's Translation, p. 167).¹

Still more decisive are the words:—*וגם אומר בצרפת יהא שלמא—* (58*b*). רבא עלינו ועל כל ישראל אך בכל הארצות אומר לנו ולכל ישראל. On the other hand the following passage decides against Spain being the author's country:—סדר תפלת נעילה שפירשתי:—(208*a*), ע"פ סדר הר' משה אבל בסדרנו כתוב אתה נותן יד לפושעים, which is against *Minhag* Sepharad. The uncertainty with which he speaks of the benediction before the lighting of the Sabbath candles—ויש מברכין ערב שבת להדליק נר של שבת (144*a*)—would also prove against Spain.² Maimonides gives

¹ This is perhaps the fullest passage we have on the composition of this hymn, which, as appears from the context, was said at the conclusion of the Sabbath. Comp. Zunz, *Literaturgeschichte der Syn. Poesie*, p. 14, n. 9. The fact that R. Aaron of Lunel is, perhaps, the only author who has the same order which our author gives, would prove that this is *Minhag Provence*. See also the *Manhig* (ed. Warsaw), p. 12:—ראיתי בצרפת שנהגו לומר— על זה אחר התפלה אין כאלהינו . . . ברוך אלהינו הוא אלהינו כמי שאומר ברוך אתה . . . ולפי דעתי שאין שרש וענף לזה המנהג, from which we may also conclude that he had another order which made this acrostic impossible. The first who speaks of the *אמן ברוך אתה* is Rashi (see *שבלי הלקט*, pp. 1*a* and 31*a*, also *רוקח*, § 319). Dr. C. Taylor has a MS. *Machzor* (German ritual) in which the acrostic is given twice, *אמן בא*. See his *Teachings of the Twelve Apostles*, p. 78. The *בא* is probably only an abbreviation of *אתה ברוך אתה*. The parallel in the *היכלות* (see Jellinek, *Beth Hammidrash*, III. 86 and II. 47), however, leaves little doubt that the original order was as given by our R. Judah ben Jakar. In the *Siddur* Rashi MS., also belonging to Dr. C. Taylor, of which I hope soon to give a full description, we read: *עמרם נאון*: *לומר מי כאלהינו בכל יום*. This ought to be decisive for the real reading in R. Amram, but the parallel in the *Machzor Vitry*, p. 4, has *אין כאלהינו*. I must also notice that in MS. Add. 19,667, in the British Museum, this hymn and the *פטום הקטרת* form a part of the service for the conclusion of the Sabbath, which agrees with the arrangement of our MS. The *פטום הקטרת* then was originally a sort of introduction to the Benediction over the spices in the *Habdalah* service.

² See Maimonides, *הלכות שבת*, chs. 1 and 5.

this as a *duty*. But on the other hand we have the following words—הצדיקים ועל החסידים ועל גירי הצדק ועלינו יהמו נא רחמיך על הצדיקים ועל החסידים ועל גירי הצדק ועלינו יהמו נא רחמיך (43a), suggesting Spain.¹ The author must therefore be placed in some of the provinces, the north of Spain, or the south of France, the rituals of which were of a rather mixed nature. The order of מי כאלהינו, אין כאלהינו would point to the Provence, though there are some features not belonging to this ritual. But the two passages we are going to give are strongly in favour of North France. The first, on p. 23a:—ויש שאומר—ואשרי משרתיו ואינו כלום אלא ואשר משרתיו כמו שפירשנו ואין לסתור גירסת התפלה השגורה בפי כל אדם שרובם אומרים ואשר משרתיו ואין אומר ואשרי. כולם אהובים כולם ברורים כמו בהירים קלרש בלעז (clers, mod. French=clairs). Another passage is on p. 138b: יש לומר כל בנד שרגילות הוא שמכסין ממנו לפעמים דרך ענוה או בשביל הקור או להגין מן החמה ואלו הן טלית עליוני או הגלימות שקורין קאפונש.... אבל החלוקין שקורין קמיאש (chemises) או הגנאייש שיש להם ארבע כנפות או הגונילש (guenilles) כמו כן שאין דרך לתת אותם על ראשם אם לא הנשרים דרך הפקר לא קרינן בהו אשר תכסה כלל ופטורין מן הציצית²

The commentary which extends over all the prayers and benedictions on different occasions, concludes with two appendices, the one a commentary on אמן, beginning (p. 209a) with the verses:

גם אלה דברי המחבר	אשר שם בראש ספרו
באמן הוסיף לדבר	למלאת ולהשלים דברו

The other, beginning כאן סדרנו סדר התחנה של שני וחמישי (213b), is mostly on such prayers as are composed by putting different Biblical verses together, as the ברוך ה' לעולם, יהי כבוד, אמן, on certain parts of the והוא רחום, etc.

¹ See Maimonides, סדר תפלות and אבודרהם.

² I assert this on the authority of M. Isidore Loeb, who kindly examined the two passages for me. He pronounces the glosses to be North French, but rather corrupt. The identifications in the text are his. Compare the Responses of R. Solomon ben Adereth, § 434, and בית יוסף טור אורח חיים סימן י"א.

B.

The commentary to the הגדה של פסח, extending over pages 220-229. It is now bound separately, bearing the press mark Add. 4 $\frac{3}{4}$. Some pages are missing at the beginning, commencing with the words בלא כנפים. A few lines afterwards comes the quotation את התורה, on which the commentary follows. The Mechilta and the Jerushalmi are often quoted. On p. 224a he refers to his פירוש התפלות. On the same page we read the words אמרו כשירד אנדה זו לא נזכרתי לכתבה במקומה¹ ולא מצאתיה בשום מקום. On p. 230, which was originally blank, we have among other jottings the signature (?) יוסף דוראנט דקלואף (?). Of other owners we have in old German cursive hand, on p. 1a, at the bottom, the signature מאיר בר ברוך; the last letter is hardly legible. At the top of the same page we find in a later German hand the name (?) יוסף צביבייץ.

S. SCHECHTER.

---

¹ See *Machzor Vitry*, p. 293, where this Midrash is given as a primary part of the Haggadah in the Provence ritual. See Zunz, *Ritus*, 45. This would also prove that North France was the country of our author. Cp. Dr. Neubauer's *Catalogue of the Bodleian MSS.*, No. 1,097 (Machzor French rite) אין אומרים אמרו כשירד שהרי אינו מן האנדה.
